

М. Ю. Чік,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування,
Львівський торговельний-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8124-2276>

М. В. Корягін,

д. е. н., проф., професор кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу,

Львівський торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3131-1963>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.2.36

ОБЛІК ТА ОЦІНКА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

M. Chik,

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting,
Control, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics

M. Koryahin,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance, Economic Security,
Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics

ACCOUNTING AND VALUATION OF INTANGIBLE ASSETS IN THE SYSTEM OF NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARDS

У статті досліджено теоретичні та методичні аспекти бухгалтерського обліку нематеріальних активів у контексті застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі нематеріальних ресурсів у формуванні вартості підприємств в умовах розвитку інноваційної та цифрової економіки, а також необхідністю підвищення інформативності фінансової звітності для користувачів. Розкрито економічну сутність нематеріальних активів та їх значення у системі інтелектуального капіталу підприємства. Проаналізовано критерії визнання та підходи до оцінки нематеріальних активів у бухгалтерському обліку, визначено проблемні аспекти їх первісної та подальшої оцінки. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу положень НП(С)БО та МСФЗ, що дало змогу виявити відмінності у підходах до відображення нематеріальних активів у фінансовій звітності та оцінити їх вплив на формування показників фінансового стану і результатів діяльності підприємств. Обґрунтовано, що чинна система бухгалтерського обліку відображає лише обмежену частину нематеріальних ресурсів, що знижує аналітичну цінність фінансової звітності та ускладнює прийняття управлінських і інвестиційних рішень. Визначено роль інтегрованої та нефінансової звітності як інструментів розкриття інформації про нематеріальні активи та інтелектуальний капітал. Запропоновано напрями удосконалення облікового забезпечення нематеріальних активів з урахуванням процесів гармонізації національних стандартів з міжнародними вимогами.

The article examines the theoretical and methodological aspects of accounting for intangible assets in the context of the application of national accounting regulations (standards) and international financial reporting standards. The relevance of the study is due to the increasing role of intangible resources in the formation of the value of enterprises in the context of the development of the innovative and digital economy, as well as the need to increase the informativeness of financial reporting for users. The economic essence of intangible assets and their importance in the intellectual capital system of the enterprise are revealed. The recognition criteria and approaches to the assessment of intangible assets in accounting are analyzed, and problematic aspects of their initial and subsequent assessment are identified. Special attention is paid to the comparative analysis of the provisions of the National Accounting Regulations (Standards) and International Financial Reporting Standards, which made it possible to identify differences in approaches to reflecting intangible assets in financial reporting and assess their impact on the formation of indicators of the financial condition and performance of enterprises. It is substantiated that the current accounting system reflects only a limited part of intangible resources, which reduces the analytical value of financial reporting and complicates the adoption of management and investment decisions. The role of integrated and non-financial reporting as tools for disclosing information about intangible assets and intellectual capital is determined. Directions for improving the accounting support of intangible assets are proposed, taking into account the processes of harmonization of national standards with international requirements. Promising directions for further research have been identified in terms of developing methodological approaches to accounting for intangible assets created in the digital environment, as well as improving forms of non-financial and integrated reporting as tools for disclosing information about the intellectual capital of enterprises.

Ключові слова: бухгалтерський облік; фінансова звітність; підприємство; нематеріальний актив; суб'єкт господарювання; субрахунки; ідентифікація нематеріальних активів; оцінка.

Key words: accounting; financial reporting; enterprise; intangible asset; business entity; subaccounts; identification of intangible assets; valuation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний етап розвитку економіки характеризується зростанням ролі нематеріальних чинників у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств. Інтелектуальний капітал, результати інноваційної діяльності, бренди, ділова репутація, інформаційні ресурси та цифрові технології дедалі частіше стають ключовими джерелами створення вартості. У таких умовах нематеріальні активи перетворюються на стратегічний ресурс, від ефективності управління яким залежить фінансова стійкість і ринкові позиції суб'єктів господарювання.

Водночас традиційна система бухгалтерського обліку та фінансової звітності, сформована в умовах індустріальної економіки, не завжди здатна повною мірою відобразити економічну сутність нематеріальних активів. Значна частина нематеріальних ресурсів не визнається активами у бухгалтерському обліку, що зумовлює розрив між балансовою та ринковою вартістю підприємств і знижує інформативність фінансової звітності для користувачів.

У зв'язку з цим актуалізується проблема удосконалення методології обліку нематеріальних активів та адаптації національних стандартів до міжнародних вимог. Особливої уваги потребує аналіз відмінностей між підходами НП(С)БО та МСФЗ, а також оцінка їх впливу на якість фінансової звітності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання обліку та оцінки нематеріальних активів у системі національних та міжнародних стандартів вивчались у наукових працях. Окремі аспекти цієї проблематики розглядали у своїх дослідженнях І. М. Бойчук, В. М. Жук, В. П. Завгородній, М. В. Корягін, П. О. Куцук, І. І. Пилипенко, С. Ф. Покропивний, а також зарубіжні вчені — К. Стендфілд, А. Торре та інші. Водночас обмеженість опрацювання теми актуалізує необхідність розробки рекомендацій, спрямованих на вдосконалення обліку та оцінки нематеріальних активів у системі національних та міжнародних стандартів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження теоретичних і методичних засад обліку нематеріальних активів та порівняльний аналіз підходів до їх відображення у фінансовій звітності відповідно до НП(С)БО та МСФЗ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах трансформації світової економіки у напрямі інноваційної моделі нематеріальні активи дедалі частіше визначають здатність підприємства до створення доданої вартості. На відміну від матеріальних ре-

сурсів, ефективність використання нематеріальних активів не обмежується фізичним зносом і може зростати в процесі експлуатації, що зумовлює їх стратегічне значення для суб'єктів господарювання.

Економічна сутність нематеріальних активів проявляється через їх вплив на формування конкурентних переваг підприємства, підвищення його інноваційного потенціалу та здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища. До таких активів належать результати науково-дослідних розробок, програмне забезпечення, торговельні марки, ділова репутація, організаційні знання та клієнтські відносини. Саме вони забезпечують довгострокову стабільність бізнесу та визначають його ринкову привабливість.

Разом з тим у бухгалтерському обліку нематеріальні активи розглядаються крізь призму жорстких критеріїв визнання, що значно звужує коло об'єктів, які можуть бути відображені у фінансовій звітності. У результаті економічна цінність підприємства формується не лише за рахунок активів, визнаних у балансі, але й за рахунок прихованих нематеріальних ресурсів, які не мають облікового відображення. Це обумовлює необхідність удосконалення інформаційного забезпечення управління та розширення підходів до розкриття інформації про нематеріальні активи.

У сучасних дослідженнях нематеріальні активи часто розглядаються у тісному взаємозв'язку з категорією інтелектуального капіталу. Інтелектуальний капітал охоплює сукупність знань, навичок, організаційних процесів та взаємовідносин із контрагентами, які забезпечують створення вартості підприємства. Водночас не всі складові інтелектуального капіталу можуть бути визнані нематеріальними активами у бухгалтерському обліку.

Людський капітал, який включає професійні компетенції персоналу, досвід та інноваційні здібності, не визнається активом через відсутність контролю з боку підприємства. Аналогічна ситуація спостерігається щодо клієнтського капіталу, який формується в процесі взаємодії з покупцями та партнерами. Незважаючи на їх суттєвий вплив на фінансові результати діяльності, зазначені ресурси залишаються поза межами фінансової звітності.

Таким чином, бухгалтерський облік нематеріальних активів відображає лише частину інтелектуального капіталу підприємства. Це зумовлює обмеженість традиційної фінансової звітності та актуалізує потребу у використанні альтернативних форм звітування, зокрема інтегрованої та нефінансової звітності, які дозволяють розкрити інформацію про нематеріальні чинники створення вартості.

У науковій літературі нематеріальні активи розглядаються як ресурси, що не мають матеріально-речової форми, але здатні приносити підприємству майбутні економічні вигоди. Водночас відсутність єдиного підходу до трактування їх сутності зумовлює різноманітність наукових концепцій та підходів до класифікації нематеріальних активів.

З економічної точки зору нематеріальні активи ототожнюються з інтелектуальним капіталом підприємства та включають людський, структурний і клієнтський капітал. У межах бухгалтерського підходу до складу нема-

теріальних активів включаються лише ті об'єкти, які відповідають встановленим критеріям визнання, зокрема ідентифікованості, контрольованості та можливості достовірної оцінки.

Розбіжність між економічним і бухгалтерським підходами зумовлює ситуацію, за якої значна частина нематеріальних ресурсів, що фактично беруть участь у створенні вартості, не відображається у фінансовій звітності. Це обмежує аналітичні можливості користувачів та знижує прозорість інформації про діяльність підприємств.

В Україні питання обліку нематеріальних активів регламентуються НП(С)БО 8 "Нематеріальні активи", який визначає склад, критерії визнання, порядок оцінки та розкриття інформації про такі активи у фінансовій звітності. На міжнародному рівні аналогічні питання регулюються МСБО 38 "Нематеріальні активи".

Обидва стандарти базуються на загальних принципах бухгалтерського обліку та передбачають визнання нематеріальних активів за умови наявності майбутніх економічних вигід і можливості достовірної оцінки. Водночас рівень деталізації та методологічної глибини міжнародних стандартів є вищим, що забезпечує більш повне відображення економічної сутності нематеріальних активів.

Порівняльний аналіз П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" та МСБО 38 "Нематеріальні активи" свідчить про наявність як спільних рис, так і суттєвих відмінностей у підходах до обліку нематеріальних активів. Зокрема, міжнародні стандарти значно більше уваги приділяють ідентифікованості активів та їх економічній сутності, тоді як національні стандарти орієнтовані переважно на правову форму.

Суттєві відмінності простежуються у підходах до оцінки нематеріальних активів після первісного визнання. НП(С)БО 8 "Нематеріальні активи" передбачає застосування виключно моделі обліку за первісною (залишковою) вартістю, що обмежує можливості відображення змін ринкової вартості активів. Натомість МСБО 38 "Нематеріальні активи" дозволяє використовувати модель переоцінки за справедливою вартістю за умови існування активного ринку.

Відмінності стосуються також амортизації та зменшення корисності нематеріальних активів. МСФЗ встановлюють більш жорсткі вимоги до обґрунтування строків корисного використання та обов'язкове щорічне тестування активів з невизначеним строком експлуатації на зменшення корисності. У національній практиці ці процедури часто мають формальний характер.

Окремої уваги заслуговує питання розкриття інформації у фінансовій звітності. МСБО 38 "Нематеріальні активи" вимагає детального розкриття інформації щодо кожного класу нематеріальних активів, методів оцінки, строків корисного використання та результатів тестування на зменшення корисності. Натомість НП(С)БО 8 "Нематеріальні активи" передбачає обмежений перелік розкриттів, що знижує інформативність звітності для інвесторів і кредиторів.

Однією з ключових проблем є неможливість визнання значної частини нематеріальних ресурсів у складі активів через невідповідність критеріям облікових стан-

дартів. Це стосується, зокрема, людського капіталу, внутрішньо створених брендів і клієнтських відносин.

Крім того, складність достовірної оцінки нематеріальних активів обмежує можливості їх адекватного відображення у фінансовій звітності. В умовах відсутності активних ринків для більшості нематеріальних активів застосування моделі переоцінки є ускладненим, що знижує релевантність звітної інформації.

Удосконалення національної системи обліку нематеріальних активів доцільно здійснювати у напрямі розширення інформаційного наповнення фінансової звітності та гармонізації НП(С)БО з МСФЗ. Перспективним є також розвиток інтегрованої та нефінансової звітності, яка дозволяє розкривати інформацію про нематеріальні чинники створення вартості.

Вибір облікової політики підприємства суттєво впливає на порядок відображення нематеріальних активів у фінансовій звітності та формування показників фінансового стану. Зокрема, визначення строків корисного використання, методів амортизації та підходів до оцінки активів після первісного визнання безпосередньо позначається на величині активів, власного капіталу та фінансових результатів.

Недостатньо обгрунтоване визначення строків корисного використання нематеріальних активів може призвести до викривлення показників прибутковості підприємства. Завищення строків експлуатації зменшує амортизаційні відрахування у поточному періоді, тоді як їх заниження призводить до прискореного списання вартості активів і штучного зменшення фінансового результату.

Крім того, обмежені можливості переоцінки нематеріальних активів у межах НП(С)БО знижують релевантність балансових показників у порівнянні з підприємствами, що складають фінансову звітність за МСФЗ. Це ускладнює порівняльний аналіз фінансової інформації та може негативно впливати на інвестиційну привабливість підприємств.

Обмеженість фінансової звітності у відображенні нематеріальних активів зумовлює зростання інтересу до інтегрованої звітності, яка поєднує фінансову та нефінансову інформацію. Інтегрована звітність орієнтована на розкриття процесу створення вартості у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі з урахуванням використання різних видів капіталу.

У межах інтегрованої звітності нематеріальні активи розглядаються як складова інтелектуального та соціального капіталу, що дозволяє розкрити інформацію про інноваційний потенціал підприємства, ефективність управління знаннями та взаємовідносинами зі стейкхолдерами. Такий підхід підвищує прозорість звітності та сприяє прийняттю обгрунтованих управлінських і інвестиційних рішень.

Однією з ключових проблем обліку нематеріальних активів залишається їх достовірна оцінка. На відміну від матеріальних активів, вартість яких формується під впливом ринкових факторів та може бути підтверджена фізичним існуванням об'єкта, оцінка нематеріальних активів ґрунтується на прогностичних припущеннях щодо майбутніх економічних вигід. Це значно підвищує рівень суб'єктивності та ризик викривлення облікової інформації.

Первісна оцінка нематеріальних активів, як правило, не викликає суттєвих труднощів у разі їх придбання за плату, оскільки базується на фактичних витратах. Водночас при створенні нематеріальних активів власними силами підприємства виникають проблеми розмежування витрат між етапами досліджень і розробок, а також визначення моменту, з якого такі витрати можуть бути капіталізовані. Невірне застосування цих критеріїв призводить до завищення або заниження вартості активів та спотворення фінансових результатів.

Подальша оцінка нематеріальних активів є ще більш складною, оскільки пов'язана з визначенням строку корисного використання та методу амортизації. В умовах швидкого морального старіння знань підприємства змушені регулярно переглядати свої оцінки, що потребує значного професійного судження з боку бухгалтерів та аудиторів. Особливої актуальності ця проблема набуває для високотехнологічних галузей, де інноваційні продукти можуть втрачати актуальність упродовж короткого періоду часу.

Порівняльний аналіз національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності свідчить про наявність суттєвих відмінностей у підходах до оцінки нематеріальних активів. НП(С)БО характеризуються більш консервативним підходом, що обмежує можливості підприємств щодо відображення реальної економічної вартості нематеріальних ресурсів у фінансовій звітності.

Зокрема, у межах НП(С)БО переважає використання моделі обліку за первісною вартістю, тоді як МСФЗ допускають застосування моделі переоцінки за умови наявності активного ринку. Це створює нерівні умови для порівняння фінансової звітності підприємств, що застосовують різні стандарти обліку, та ускладнює процес залучення інвестицій.

Крім того, міжнародні стандарти надають більше можливостей для професійного судження при оцінці нематеріальних активів, що підвищує гнучкість облікової системи, але водночас потребує високого рівня кваліфікації облікового персоналу. У національній практиці домінує нормативний підхід, який знижує ризики маніпулювання показниками, проте обмежує здатність обліку адекватно реагувати на зміни економічного середовища.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило встановити, що чинна система бухгалтерського обліку відображає лише обмежену частину нематеріальних ресурсів підприємства, залишаючи поза увагою значну кількість факторів створення вартості. Це призводить до зниження інформативності фінансової звітності та ускладнює прийняття ефективних управлінських і інвестиційних рішень.

Таким чином, нематеріальні активи є ключовим фактором формування вартості підприємства в умовах розвитку інноваційної економіки. Їх економічна природа, що базується на знаннях, творчості та інтелектуальному потенціалі, зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Порівняльний аналіз НП(С)БО та МСФЗ показав, що національна система обліку потребує подальшої гармо-

нізації з міжнародними стандартами, зокрема у частині оцінки та розкриття інформації про нематеріальні активи. Водночас така гармонізація повинна враховувати особливості правового регулювання та рівень розвитку облікової практики в Україні.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка методичних підходів до обліку нематеріальних активів, створених у цифровому середовищі, а також удосконалення форм нефінансової та інтегрованої звітності як інструментів розкриття інформації про інтелектуальний капітал підприємств.

Результати дослідження свідчать про зростаючу роль нематеріальних активів у сучасній економіці та необхідність удосконалення підходів до їх бухгалтерського обліку. Порівняльний аналіз НП(С)БО та МСФЗ показав, що міжнародні стандарти забезпечують більш повне та економічно обґрунтоване відображення нематеріальних активів у фінансовій звітності. Подальший розвиток національної системи обліку має бути спрямований на підвищення інформативності звітності та адаптацію її до потреб інноваційно орієнтованої економіки.

Література:

1. Куцук П. О., Дрогобицький І. М., Плиса З. П., Скоп Х. І. Облікова концепція управління вартістю нематеріальних активів підприємства: монографія. Львів: Растр-7, 2016. 268 с.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи": наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 "Нематеріальні активи". URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_050.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. План рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.

6. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 р. № 1591. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2011_12_09/RE20295.html.

7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

8. Чік М. Ю. Аспекти обліку нематеріальних активів в аграрних формуваннях. Підприємництво та інновації. Випуск 37. 2025. С. 37—41.

References:

1. Kutsyk, P. O. Drohobys'tykyj, I. M. Plysa, Z. P. and Skop, Kh. I. (2016), *Oblikova kontseptsiia upravlinnia vartistiu nematerial'nykh aktyviv pidpryemstva* [Account-

ing concept for managing the value of intangible assets of an enterprise], Rastr-7, L'viv, Ukraine.

2. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "National Accounting Regulation (Standard) 8 "Intangible Assets", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99> (Accessed 02 Jan 2026).

3. IASB (2012), "International Accounting Standard 38 "Intangible Assets", available at http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_050 (Accessed 02 Jan 2026).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 02 Jan 2026).

5. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Chart of accounts for accounting, assets, capital, liabilities and business transactions of enterprises and organizations", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11> (Accessed 02 Jan 2026).

6. Ministry of Finance of Ukraine (2011), "On amendments to certain regulatory legal acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2011_12_09/RE20295.html (Accessed 02 Jan 2026).

7. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1999), "Instructions on the application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (Accessed 02 Jan 2026).

8. Chik, M. Yu. (2025), "Aspects of accounting for intangible assets in agricultural formations", *Pidpryemnytstvo ta innovatsii*, vol. 37, pp. 37—41.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2026 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663